

10. Як вигнали корупцію з університету в чеському Пльзні. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/24560473.html>.

11. Батечко Н., Михайліченко М. Феномен академічної доброчесності в контексті синергії наукових підходів. *Освітологія*. № 8. 2019. С. 26–33.

12. Ромакін В. В. Академічна чесність у вищій освіті. *Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили*. № 7. С. 23–28.

13. Бойко М. академічна доброчесність в освітньому процесі педагогічного університету: управлінський аспект. *Наукові записки*. Серія: Педагогіка. 2020. № 2. С. 172–180.

14. Сацик. В. Академічна доброчесність: міфічна концепція чи дієвий інструмент забезпечення якості вищої освіти? URL: <http://surl.li/ahotf>.

15. Засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2020–2024 роки: Проект Національного агентства з питань запобігання корупції. URL: <http://surl.li/ahksj>.

УДК 347.9

ОЗНАКИ ІНСТИТУТУ ЗАОЧНОГО РОЗГЛЯДУ СПРАВИ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Я. Р. Даніленко, І. В. Атаманчук

Анотація. У статті досліджено теоретичні засади інституту заочного розгляду справи. Проаналізовано та конкретизовано ряд характерних ознак заочного розгляду справи в цивільному процесі України. На підставі аналізу ознак інституту заочного розгляду справи, як специфічних особливостей, визначено поняття заочного розгляду справи.

Ключові слова: заочний розгляд справи, заочне рішення, неявка відповідача, процедура перегляду заочного рішення.

Постановка проблеми. Наявність процесуального інституту заочного розгляду справи в цивільному процесі України є важливим кроком у побудові європейської моделі юстиції. Історія розвитку інституту заочного розгляду справи сягає своїм корінням у часи існування римського права. Заочний розгляд справи відомий різним правовим системам світу, у минулих століттях він також застосовувався на теренах сучасної України. Повернутися до такої особливої процедури законодавця спонукала необхідність забезпечення справедливості та своєчасного розгляду і вирішення цивільних справ для того, щоб гарантувати недопущення зловживання процесуальними правами відповідачами за позовом, затягування цивільного судочинства, тому у 2004 році було відновлено інститут заочного розгляду справ у цивільному судочинстві (гл. 8 розд. III ЦПК України). Введення цього інституту відповідало міжнародним стандартам, так згідно із ч. 2 принципу 2 Додатку до Рекомендації № R (84) 5 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам щодо принципів цивільного судочинства, спрямованих на вдосконалення функціонування правосуддя, було рекомендовано: коли в ході судового провадження сторона поводить себе недобросовісно і явно зловживає процедурою з очевидною метою затягнути провадження, суд має бути наділений повноваженнями невідкладно ухвалити рішення по суті справи [1, с. 52].

Запровадження інституту заочного розгляду було зумовлено необхідністю закріплення додаткових гарантій реалізації основоположних засад здійснення цивільного судочинства, підвищення рівня відповідальності сторони за свої дії (бездіяльність) в процесі, а також необхідністю попередження тяганини та зловживання процесуальними правами зі сторони відповідача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань заочного розгляду справи здійснювалось у працях таких вчених як М. І. Балюк, С. В. Васильєва, Д. Д. Луспеника, Ю. С. Червоного, Д. М. Чечота, М. Й. Штефана, та ін. Серед публікацій останніх років можна виділити працю Погорелової К. В., Татаренко Г. В. які розглянули основні аспекти заочного розгляду справ у цивільному процесі України [2, с. 163–168]; крім

того, проблеми пов'язані з заочним розглядом справ, та перспективи законодавчого вдосконалення інституту стали предметом наукового обговорення круглого столу на тему «Заочний розгляд справ: проблеми і перспективи», що відбувся 16.06.2021 р. у Прес-центрі Інформаційного агентства ЛігаБізнесІнформ.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Практика застосування норм, які регламентують розгляд справи в порядку заочного провадження та ухвалення заочного рішення, поступово розширюється, разом з тим, лишилися проблеми недостатньої розробленості інституту заочного розгляду, оскільки у науці цивільного процесуального права немає єдності у підходах до розуміння самої суті і природи заочного рішення, його співвідношення із загальною позовною формою захисту цивільних прав, свобод та інтересів, відсутнє єдине у тлумачення поняття заочного розгляду цивільних справ.

Метою статті є виділення специфічних ознак інституту заочного розгляду справ у цивільному процесі України та на їх основі формулювання визначення заочного розгляду справи.

Виклад основного матеріалу.

У доктрині цивільного процесуального права пропонувалися різні визначення поняття заочного провадження, заочного розгляду справи, заочного рішення, так М. Й. Штефан заочним визнає рішення, ухвалене за наявними у справі доказами у разі неявки в судові засідання відповідача, який належним чином був повідомлений і від якого не надійшло інформації про причини неявки або зазначені ним причини визнані неповажними судом, якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи [3, с. 426]. І. М. Євхутич заочне провадження розглядає як форму судового розгляду цивільної справи за відсутності відповідача, який не з'явився до суду без поважних причин, з наданням йому права звернутися із заявою про перегляд рішення у справі судом, який його ухвалив. [4, с. 444]. На думку Погорелової К. В., Татаренко Г. В., заочним розглядом справи є специфічна процедура розгляду цивільної справи та її вирішення у відсутності відповідача, якого було належним чином повідомлено про дату, час і місце судового розгляду, який не сповістив про причини своєї відсутності або зазначені причини визнані судом неповажними, та якщо позивач не заперечує проти такого вирішення справи [2, с. 164].

Такі правові позиції відображають основні характеристики заочного розгляду справи, та не дають абсолютно повного уявлення про правову сутність заочного розгляду.

За своєю процесуально-правовою природою заочний розгляд справи не є самостійним видом провадження, адже він не обумовлений природою матеріально-правового відношення, характером та підставами розглянутих судом вимог. Право вибору – брати участь у судових засіданнях чи ні – залишається за відповідачем відповідно до принципу змагальності цивільного процесу, і якщо явка в суд – це право сторін, то повідомлення суду про причини неявки в судові засідання сформульоване законом як обов'язок (п. 3 ст. 131 ЦПК України). Зроблено це з тієї причини, що відкладення розгляду справи негативно відображається на строках розгляду цивільних справ, чим порушуються права другої сторони на своєчасне вирішення цивільних справ. З метою уникнення подібних наслідків і передбачено заочний розгляд цивільних справ, тому заочний розгляд виступає несприятливим процесуальним наслідком для відповідача, який не виконує обов'язок повідомляти суд про причини неявки в судові засідання, а у разі неповідомлення суду про причини неявки вважається, що учасники судового процесу не з'явилися в судові засідання без поважних причин (п. 3 ст. 131 ЦПК України). Заочний розгляд справи в цивільному процесі можливий ще й тоді, коли зазначені відповідачем причини неявки визнані неповажними. У цьому випадку взагалі не можна говорити про каральну природу заочного провадження. Більш прийнятною видається позиція, судді-спікера Апеляційного суду Київської області Л. Сушко, висловлена на обговоренні круглого столу на тему «Заочний розгляд справ: проблеми і перспективи», що сама ідея заочного рішення спонукає відповідача з'являтися до суду і з'ясувати, які до нього є претензії, висловити свою думку, надати заперечення, надати відповідні докази [5]. З наведених міркувань, можна зробити висновок, що інститут заочного розгляду справи має специфічну подвійну правову

природу: з одного боку, – це санкція щодо відповідача, який не виконує покладених на нього процесуальних обов'язків, а з другого, – спосіб захисту прав позивача відповідно до завдань та мети цивільного судочинства, а також – і спосіб захисту прав відповідача, оскільки при заочному розгляді справи саме відповідачеві надається додаткове право перегляду заочного рішення судом, що його ухвалив.

Частина 1 ст. 280 ЦПК України передбачає, що суд може ухвалити заочне рішення у разі неявки в судове засідання відповідача, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними, якщо відповідач не подав відзив, а позивач не заперечує проти такого вирішення справи. Процедура заочного розгляду справи можлива за наявності одночасно двох умов, одна з яких пов'язана із процесуальною діяльністю відповідача (якщо в судове засідання не з'явився відповідач, який належним чином повідомлений і від якого не надійшло повідомлення про причини неявки або якщо зазначені ним причини визнані неповажними, неподання ним відзиву), а друга – з діяльністю позивача (якщо

Відповідно до ч. 1 ст. 281 ЦПК України про заочний розгляд справи суд постановляє ухвалу. Як зазначає Д. Д. Луспенник, в судовій практиці є ситуації, коли суд постановляє ухвалу про заочний розгляд справи, однак не в змозі в тому ж судовому засіданні ухвалити заочне рішення. Тому суд проводить ще декілька судових засідань, однак відповідача більше не викликає до суду, вважаючи, що постановив ухвалу про заочний розгляд справи і пізніше направить відповідачу копію заочного рішення [6, с. 128]. Суди по різному тлумачать поняття «неявка в судове засідання відповідача» з точки зору стадій судового розгляду. Як зазначається в узагальненні практики ухвалення заочних рішень, зробленому Верховним Судом України, одні суди вважають, що заочне рішення можна ухвалити тільки тоді, коли відповідач не з'являється до суду зі стадії підготовки справи до слухання і до ухвалення судового рішення. Деякі судді вважають, що заочне рішення може бути ухвалене, коли відповідач не з'явився в судове засідання після оголошеної перерви в судовому засіданні, а також його неявки в стадії проведення судових дебатів. Представники ж Верховного Суду зробили висновок, що неявка відповідача в судове засідання після оголошеної перерви, зупинення провадження у справі та поновлення її слухання не дає підстав для ухвалення заочного рішення, оскільки відповідач брав участь у попередніх засіданнях, йому роз'яснювали його права та обов'язки, він висловлював свою думку і ставлення до позовних вимог [7, с. 26–27]. На наш погляд, у таких випадках слід застосовувати положення ст. 169 ЦПК України про наслідки неявки в судове засідання, тобто у зазначеному вище випадку відповідач повинен повторно викликатися в кожне судове засідання. Якщо відповідач і надалі не з'явиться при наявності даних про його належне повідомлення, то повторно постановляти ухвалу про заочний розгляд справи не потрібно. Пропонуємо, заочний розгляд справи в цивільному процесі України визначити як порядок розгляду та вирішення судом цивільного спору по суті, що можливий зі згоди позивача, базується на дослідженні усних пояснень позивача та інших наявних у справі матеріалів і відбувається без участі відповідача, який належним чином повідомлений про розгляд справи.

Висновки. Таким чином, заочний розгляд справи виступає з одного боку санкцією для відповідача, який не виконує покладених на нього процесуальних обов'язків, а з іншого – способом захисту прав позивача відповідно до завдань та мети цивільного судочинства. На основі аналізу такої подвійної правової природи заочного розгляду справи, заочний розгляд справи в цивільному процесі України можна визначити як порядок розгляду та вирішення судом цивільного спору по суті, що можливий зі згоди позивача, базується на дослідженні усних пояснень позивача та інших наявних у справі матеріалів і відбувається без участі відповідача, який належним чином повідомлений про розгляд справи.

Специфічними ознаками інституту заочного розгляду справи в цивільному процесі України виступають: можливість ухвалення заочного рішення лише в суді першої інстанції; для кваліфікації рішення заочним має значення факт повторної неявки відповідача в те судове засідання, у якому завершується розгляд справи по суті; обов'язковою є вказівка у заочному

рішенні на строки та порядок його оскарження окремо для позивача та для відповідача; заочним рішенням можуть бути задоволені лише ті вимоги позивача, які доведені ним під час заочного розгляду справи; заочне рішення – це завжди результат заочного розгляду справи, але не обов'язково заочний розгляд має завершуватися ухваленням заочного рішення.

Аннотация. В статье исследованы теоретические основы института заочного рассмотрения дела. Проанализирован и конкретизирован ряд характерных признаков заочного рассмотрения дел в гражданском процессе Украины. На основании анализа признаков института заочного рассмотрения дела как специфических особенностей определено понятие заочного рассмотрения дела.

Ключевые слова: заочное рассмотрение дела, заочное решение, неявка ответчика, процедура пересмотра заочного решения.

Abstract. The article considers of the correspondence review institute are investigated. The procedure of correspondence consideration of the case in the civil process of Ukraine is analyzed and specified. The terms of the absentee case are determined. The features of the absentee case and the absentee decision are determined. The procedure of reviewing the absentee decision is investigated.

Key words: civil process, defendant, court hearing, court case, absentee case, decision making, terms, procedure for reviewing the absentee decision.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бичкова С. С. Заочний розгляд цивільної справи: сутність та умови. *Приватне право і підприємництво*. 2018. Вип. 18. С. 52–55. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ppip_2018_18_12
2. Погорелова К. В., Татаренко Г. В. Заочний розгляд справ у цивільному процесі України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 2 (36). С. 163–168.
3. Штефан М.Й. Цивільне процесуальне право України: Академічний курс: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. навч. закл. Київ: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре»», 2005. 624 с.
4. Цивільний процес України: підручник / кол. авторів; за ред. В. О. Кучера. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 768 с.
5. Заочний розгляд справ: обговорення експертів. Матеріали круглого столу на тему: «Заочний розгляд справ: проблеми і перспективи». *Юридична газета*. 20 червня 2017 р. URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/zaochniy-rozglyad-sprav-obgovorenniya-ekspertiv.html>
6. Луспенік Д. Заочне рішення у цивільному судочинстві: перші узагальнення судової практики. *Юридичний журнал*. 2006. № 11. С. 123–130.
7. Практика ухвалення та перегляду судами заочних рішень у цивільних справах. *Вісник Верховного Суду України*. 2007. № 10. С. 25–35.

УДК 340

СУБ'ЄКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЄДНОСТІ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Д. Л. Драч, Т. В. Михайліна

Анотация. Статтю присвячено дослідженню органів, що забезпечують єдність судової практики. За допомогою загальнонаукових методів (аналіз, синтез, дедукція, індукція, діалектичний, системно-структурний методи) було з'ясовано роль конкретних судових органів у забезпеченні єдності судової практики; приватнонаукові методи (правове моделювання, формально-юридичний метод) сприяли аналізу повноважень структурних підрозділів та окремих службових і посадових осіб судових органів у сфері забезпечення єдності судової практики; спеціальні методи (кібернетичний, синергетичний методи) застосовувались для встановлення особливостей взаємодії судових органів з метою забезпечення єдності судової практики. З'ясовано складові системи органів, що забезпечують єдність судової практики, визначено функціональне призначення та відповідні повноваження судових органів, їх структурних підрозділів та службових і посадових осіб у сфері забезпечення єдності судової практики, а також проаналізовано особливості взаємодії таких судових органів.

Ключові слова: єдність судової практики, національні судові органи, міжнародні судові органи, повноваження судових органів, службові і посадові особи судових органів.

Вступ. Єдність судової практики є такою правовою категорією, що характеризується практичним значенням і реальним втіленням в правову дійсність. Це зумовлює необхідність її забезпечення, яка реалізується через повноваження конкретних органів, як національних,